

Podporna gradiva za učitelje pri vključevanju otrok in mladostnikov iz ranljivih skupin

PODPORA UČENCEM Z AVTISTIČNIMI MOTNJAMI

1

Avtorice:

dr. Simona Rogič Ožek, CIRIUS Kamnik

Mojca Cesar, OŠ Glazija Celje

Eva Jekovec Prešern, OŠ Frana Saleškega Finžgarja Lesce

Kristina Ponebšek, Center za sluh in govor Maribor

mag. Mateja Štefanec Vaupotič, OŠ Cvetka Golarja Ljutomer

Aleksandra Turk Haskić, Center za komunikacijo, sluh in govor Portorož

Petra Košnik, Zavod RS za šolstvo

Dragana Žunič, Zavod RS za šolstvo

Simona Žnidar, Zavod RS za šolstvo

Urednica: **Kristina Bratina**

Jezikovni pregled: **Vera Jakopič**

Izdajatelj in založnik: **Zavod RS za šolstvo**

Predstavnica: **Jasna Rojc**

Urednica založbe: **Barbara Jarc**

Spletna izdaja

Ljubljana, 2025

Publikacija je brezplačna.

Publikacija je dosegljiva na: www.zrss.si/pdf/Podpora_ucencem_z_avtisticnimi_motnjami.pdf

CIP

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

PODPORA UČENCEM Z AVTISTIČNIMI MOTNJAMI

Skladno s Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oziroma motenj otrok s posebnimi potrebami (2015) otroci z avtističnimi motnjami izkazujejo primanjkljaje na področjih socialne komunikacije in interakcije ter vedenja, interesov in aktivnosti (ponavljajoče se, stereotipno gibanje in govor, rigidnost v mišljenju in vedenju, rutine, rituali, preokupiranost z ozkimi interesnimi področji, neobičajni odzivi na senzorne dražljaje). Težave se kažejo v različnih stopnjah, intenzivnostih, vplivajo na prilagajanje zahtevam socialnega okolja ter so prisotne od zgodnjega otroštva. Stopnje njihove izraženosti se v življenjskih obdobjih in socialnih kontekstih spreminjajo in so pomembna ovira pri socialnem vključevanju in razvoju samostojnosti.

Značilni so **primanjkljaji v izvršilnih funkcijah**: slabša inhibicija odzivov, težave v delovnem spominu, manj učinkovite strategije reševanja problemov, slabše razumevanje koncepta časa, težave pri začetku in zaključku dejavnosti, potreba po jasnem, vizualno podprtem sistemu. Ti otroci in mladostniki imajo pogosto težave z integracijo informacij, slabše posplošujejo, ločujejo bistveno od nebistvenega ter težje razvijajo abstraktno mišljenje. Preobremenitev z informacijami lahko povzroči frustracije in izbruhe jeze. Rutine in rituali pomagajo kot strategija za zmanjšanje anksioznosti.

Na področju **socialne kognicije** imajo težave z razumevanjem misli, čustev in namenov drugih, branja mimike, telesne govorice in socialnih namigov. Značilna je **drugačna senzorična integracija** – hiper- ali hipoobčutljivost za dražljaje, kar povzroča neugodno doživljanje šolskega okolja, težave z zaznavo telesnih dražljajev in posledično vedenjske odzive.

Ti otroci in mladostniki imajo lahko **različno izražene kognitivne sposobnosti**, kažejo poseben slog mišljenja, izstopajo na določenih področjih, imajo dober spomin, pozornost za detajle, a težave z organizacijo, fleksibilnostjo reševanja problemov in prenosom znanja v druge okoliščine. Pogosto »razmišljajo v slikah« in se bolje učijo ob slikovnem gradivu.

Socialna odstopanja se kažejo zgodaj (slabši očesni stik, socialna odzivnost, sodelovalna igra). Interesi so lahko specifični, nenavadni, nekonvencionalni glede na učenčevo kronološko starost. Pogosto se pojavlja težavno in socialno nesprejemljivo vedenje, ki izhaja iz težav s predvidljivostjo, socialno kognicijo, iz slabšega razumevanja socialnih pravil, napačnih interpretacij okoliščin in težav z uravnavanjem čustev.

Pomembna je uvedba rutin, urnikov, strukturiranega učenja socialno sprejemljive komunikacije in oblik vedenja ter ustvarjanje podpornega odnosa.

Socialno-čustvene izmenjave imajo manjšo motivacijsko vrednost, kar otežuje pridobivanje veščin, spretnosti in znanja. Pogosto so prisotne tudi druge motnje: primanjkljaji na posameznih področjih učenja (na primer disleksija, diskalkulija), ADHD, motnje gibanja in koordinacije, epilepsija, obsesivno-kompulzivna motnja, depresija, čustvene in vedenjske motnje, psihoze in drugo.

Organizacija in izvajanje pouka z učenci z avtističnimi motnjami

Organizacija prostora

- Upoštevanje učenčevega **osebnega prostora**,
- po potrebi **sedenje v bližini učitelja**,
- po potrebi s **pregrado** ločen prostor v učilnici,
- **stalno okolje**, s čim manj nenapovedanimi spremembami v prostoru,
- mize in stoli po potrebi podloženi s **filcem**,
- **zvočni signali stišani** (na primer zvonec) ali nadomeščeni s svetlobnimi,
- **prilagoditev svetlobe** v prostoru pri senzorični preobčutljivosti,
- uporaba **senčil**, sredstev za **ublažitev zvoka**,
- **vizualno označeni prostori** glede na namen,
- vizualno označen učenčev osebni prostor,
- **kotiček za umik** v razredu,
- **prilagoditev dejavnosti** v hrupnejših okoljih ali v okoljih z možnostjo pogostejših dotikov,
- **dosledna organizacija gradiva** v prostoru.

Pripomočki in oprema

- **Stalni prostor** za (vizualni) **urnik**,
- **slikovno označen stalni prostor** za učenčeve osebne stvari in šolske potrebščine,
- **didaktični pripomočki in oprema na istem mestu**, označeni in urejeni po tematskih sklopih,
- jasen in **dogovorjen znak za začetek in konec dejavnosti**,
- **postopkovniki**, slikovno gradivo in urniki za pomoč pri organizaciji in strukturiranju časa,
- **predmeti za stiskanje**, grizalke, **pripomočki za zadušitev zvoka**,
- **prilagojena pisala** ali gumijasti nastavki za ustrezen oprijem pisala in pritisk na podlago,
- **zvezki s prilagojenim črtovjem** pri urjenju grafomotorike in za lažjo orientacijo na ploskvi,
- **pripomočki za uravnavanje vedenja in čustvovanja**.

Podpora pri socialnem vključevanju in razvoju samostojnosti

Izvajanje rutin za vzpostavitev varnega, predvidljivega okolja

- **Razumevanje učenčevega vedenja in potreb**, prilagajanje komunikacije, interakcije in zahtev,
- **napovedani prehodi med dejavnostmi**, upoštevanje potrebe po stalnosti in rutini,
- **spremljanje učenčevega počutja**, odzivanje na stopnjevanje napetosti, slabega počutja,
- z učencem **vnapij dogovorjena pravila** za preprečevanje neželenega vedenja.

Izvajanje preventivnih dejavnosti za preprečevanje neželenega vedenja in dejavnosti za krepitev zelenega vedenja

- **Izogibanje sprožilcem** in hitra odstranitev motečih senzornih dejavnikov,
- **postopno uvajanje novosti**, stopnjevanje zahtev do učenca,
- **spodbujanje samostojnega in pravočasnega izražanja** počutja in napetosti,
- uporaba **aktivnosti in predmetov za nagrajevanje** in krepitev zelenega vedenja,
- podajanje **realnih in pravočasnih povratnih informacij** učencu o vedenju,
- načrtovano in sistematično **učenje spretnosti prilagajanja**,
- načrtno in strukturirano **učenje socialno sprejemljivejšega načina sporočanja** in vedenja,
- sistematično **učenje sodelovanja** oziroma delovanja pri skupinskem delu,
- **učenje s pogojevanjem**, sistemi nagrajevanja,
- smiselna in postopna **uporaba socialnih ojačevalcev**,
- **semafor in druga slikovna pomagala** za ponazoritev počutja, želja, namenov ...
- **termometer čustvovanja**,
- **predstavitev značilnosti avtistične motnje** in prilagoditev vrstnikom ter krepitev strpnosti,
- **pozornost na socialno izključevanje**, zasmehovanje, spletno nasilje ter hitro reševanje,
- spodbujanje učenčeve rezilientnosti – **psihične odpornosti**,
- dejavnosti za **čustveno opismenjevanje** ter razvoj socialnih in komunikacijskih veščin,
- **podpora pri rabi usvojenih socialnih in komunikacijskih veščin** v različnih okoljih,
- **omogočanje izkušenj, da zmore sam**,
- **učenje prevzemanja odgovornosti** za svoje učno delo in opravljanje nalog.

Prilagoditve pri poučevanju

- Dejavnosti **jasno časovno opredeljene**,
- dejavnosti **vsebinsko jasno strukturirane**, usmerjene in vodene,
- jasen in **dogovorjen znak za zaključek dejavnosti**,
- natančno **upoštevanje zastavljenih časovnih okvirov**,
- **strukturirano poučevanje**,
- **pomoč z namigi** in usmerjanjem, ki jih postopoma zmanjšujemo oziroma opuščamo,
- **počasnejši tempo podajanja informacij**, več časa za učenčev odziv, učitelj učenca ne prekinja, ne sili v hitenje,
- **navodila slikovno podana**, rutine in urniki,
- **slikovne opore** za lažje sledenje pri pouku,
- **več krajših odmorov**,
- možnost umika v »**tihi kotiček**« ali dejavnosti v klopi, ki ga umirjajo in sproščajo,
- **spremembe pravočasno najavljene** in pojasnjene,
- **postopkovniki** oziroma nazorni zgledi s koraki za reševanje,
- pristopi za **ohranjanje pozornosti**,
- **nagovor učenca z imenom** pred podajanjem zahteve oziroma pričakovanja,
- **ne vztrajati pri očesnem stiku**,
- omogočiti **vključitev učenčevih specifičnih interesov** v pouk,
- **razlaga pojmov** v prenesenem pomenu,
- **pomoč pri oblikovanju misli**, pisnem izražanju in pri organizaciji zapiskov,

- ob spremembah v rutini zagotoviti pravočasno obveščanje in spremstvo,
- spodbujanje razvoja veščin sodelovalnega učenja in skupinskega dela pri pouku,
- razdelitev nalog na manjše dele, če je to potrebno,
- uporaba osebnih računalniških naprav za zapisovanje učne snovi,
- pri določenih predmetih zagotoviti **okolje z minimalnimi vonjavami** ali jih ublažiti.

Prilagoditve pri športu

- Upoštevanje učenčeve senzorične občutljivosti in omogočanje začasnega umika,
- prilagoditve dejavnosti zaradi motenj senzorične integracije,
- slikovna ponazorila pravil, večkratna ponovitve, kompleksna navodila razdeljena na dele,
- podpora pri sprejemanju poraza in pri vedenjskih izbruhih zaradi poraza,
- sistematično učenje veščin skupinskega sodelovanja in tekmovanja.

Prilagoditve pri preverjanju in ocenjevanju znanja

- Napovedano preverjanje in ocenjevanje znanja ter doslednost pri izvedbi glede na napovedani datum,
- možnost uporabe pripomočkov,
- pred postavljanjem vprašanj ali zahtev učitelj učenca pokliče po imenu,
- jasna, kratka, konkretna vprašanja z besedami ali besednimi zvezami, poznanimi učencu,
- sprotno preverjanje razumevanja navodil,
- ocenjevanje zunaj oddelka,
- pisanje ločenih nalog, tako da je vsaka naloga na svojem listu ali podana posamezno,
- usmerjanje učenca na to, katere naloge naj najprej rešuje,
- naloge na pisnem preverjanju in ocenjevanju jasno ločene med seboj s povečano velikostjo pisave (lahko berljiva, učencu poznana),
- povečani razmiki med vrsticami,
- možnost ustne dopolnitve nejasnega ali neberljivega odgovora na pisno vprašanje,
- ustno ocenjevanje zunaj oddelka,
- prilagojeno ocenjevanje govornih nastopov, tehničnih in drugih izdelkov ter projektnega dela,
- možnost podaljšane časa pri ocenjevanju do največ 50 %,
- pri sopojavljanju z motnjo pozornosti s hiperaktivnostjo in zaradi drugih dolgotrajnih bolezni lahko učenec piše pisni preizkus v dveh delih isti dan ali v različnih dnevih,
- zapisovanje odgovorov z uporabo osebnih računalniških naprav.

Vloga spremljevalca

Učenec z avtističnimi motnjami se ob vključitvi v šolo sreča z zahtevnejšim socialnim okoljem, spremembami in storilnostno naravnanim kurikulumom, kar pogosto presega njegove prilagoditvene spretnosti. Zato mu lahko pomaga spremljevalec za izvajanje fizične pomoči, zlasti v **manj strukturiranih situacijah** (na primer dnevi dejavnosti) in **pri pouku**, da se zagotovi čim boljše vključevanje v vzgojno-izobraževalni proces.

Spremljevalec je pogosto **vezni člen** med učencem, starši in strokovnimi delavci. Njegova vloga pri učencu je **podporna**. **Naloge** spremljevalca **opredeli strokovna skupina v individualiziranem programu** glede na učenčevo **starost, stopnjo funkcioniranja, specifične primanjkljaje in druge vzgojno-izobraževalne potrebe**.

Neposredna fizična pomoč vključuje **spremljanje učenca** med vzgojno-izobraževalnim procesom in prehodi (na primer med odmori) ob **upoštevanju dogovorov z učencem in strokovno skupino**. Podpora pri pouku zajema lažje sledenje pouku, pomoč pri organizaciji pripomočkov, zmanjševanje motečih dražljajev, uporabo vizualnih opor in pripomočkov ter spodbujanje rutin.

Spremljevalec skrbi za **varnost učenca** in drugih, pri potrebi ga po krajšem umiku pospremi iz razreda na dogovorjeno mesto in z njim izvaja dejavnosti za čimprejšnjo vrnitev v učilnico. Pri socialnih in komunikacijskih spretnostih učenca podpira pri vstopanju v interakcije, pri sodelovanju v skupinskih dejavnostih med spremstvom opazuje sprožilce neželenega vedenja. Spremljevalec **ukrepa skladno z dogovori strokovne skupine in protokoli ravnanj**. Hkrati **spodbuja razvoj samostojnosti**, vključno z odzivanjem na spremembe, reševanjem konfliktov, skrbjo zase in za svoje stvari ter uporabo naučenih strategij in vizualnih opomnikov. Spremljevalec je **zavezan etičnemu kodeksu in varovanju učenčevih osebnih podatkov**.